

Ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ¹ ἀπαντᾷ ἡ λέξις ἀρχηγός τετράκις, πάντοτε ὡς προσωνυμία τοῦ Ἰησοῦ. Εἶναι χαρακτηριστικόν, ὅτι τὰ χωρία ταῦτα ἀνήκουσιν ἀνά δύο εἰς τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων καὶ εἰς τὴν πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολήν, ἧτοι εἰς συγγραφάς, ὧν ἡ μὲν πρώτη συνεγράφη ὑπὸ ἑξ ἔθνικῶν Χριστιανοῦ, τοῦ Λουκᾶ, ἡ δὲ δευτέρα ὑπὸ συγγραφέως κατέχοντος ἀριστα τὸν ἑλληνα λόγον καὶ τυχόντος ἀλεξανδρινῆς παιδεύσεως². Τὰ ἐν λόγῳ χωρία τῆς Κ. Διαθήκης εἶναι τὰ ἑξῆς :

Πράξ. 3, 15: *ῥητήσασθε ἄνδρα φονέα χαρισθῆναι ἡμῖν, τὸν δὲ ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς ἀπεκτείνατε.*

Ἡ λέξις ἔχει ἔνταυθα τὴν σημασίαν τοῦ αἰτίου³.

Πράξ. 5, 31: *τοῦτον ὁ θεὸς ἀρχηγὸν καὶ σωτῆρα ὑψωσε τῇ δεξιᾷ αὐτοῦ.*

Ἡ λέξις νοητέα τακτικῶς = ἀρχων, ἡγέτης, κυρίαρχος⁴.

Ἐβρ. 2, 10: *ἔπρεπε γὰρ αὐτῷ, δι' ὃν τὰ πάντα καὶ δι' οὗ τὰ πάντα, πολλοὺς υἱοὺς εἰς δόξαν ἀγαθόντα, τὸν ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας αὐτῶν διὰ παθημάτων τελειῶσαι.*

Ἡ λέξις ἔχει ἔνταυθα τὴν σημασίαν τοῦ αἰτίου, χωρὶς νὰ ἀποκλείηται καὶ τακτικὴ τις χρoιά⁵.

Ἐβρ. 12, 2: *δι' ὑπομονῆς τρέχομεν τὸν προκείμενον ὑμῖν ἀγῶνα, ἀφορῶντες εἰς τὸν τῆς πίστεως ἀρχηγὸν καὶ τελειωτὴν Ἰησοῦν.*

Ἡ λέξις σημαίνει ἔνταυθα τὸν ἐναρξάμενον, τὸν δημιουργόν, τὸν θεμελιωτὴν⁶.

δ') Πατέρες τῆς ἐκκλησίας. Μεταγενέστεροι συγγραφεῖς.

Ὑπὸ τῶν πατέρων τῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν λοιπῶν μεταγενεστέρων συγγραφέων χρησιμοποιεῖται ἡ λέξις, σχεδὸν κατὰ κανόνα, χρονικῶς. Οὕτως ὁ ἐκ τῶν ἀποστολικῶν πατέρων Κλήμης Ρώμης, γράφει :

1. Πρβλ. ἐν γένει Γ. Α. Γαλίτη, Ἡ χρῆσις τοῦ ὄρου ΑΡΧΗΓΟΣ ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ, Ἀθῆναι 1960.

2. Πρβλ. αὐτόθ., σελ. 71 καὶ ὑποσ. 1, 2 καὶ 3.

3. Διεξοδικὴν ἐρμηνείαν ἰδ. αὐτόθ., σελ. 84 - 90, πρβλ. καὶ σελ. 71 - 75 καὶ 119 - 123.

4. Ὁμοίως ἰδ. αὐτόθ., σελ. 90 - 95, πρβλ. καὶ σελ. 75 - 78 καὶ 123 - 128.

5. Ὁμοίως ἰδ. αὐτόθ., σελ. 95 - 102, πρβλ. καὶ σελ. 78 - 81 καὶ 128 - 129.

6. Ὁμοίως ἰδ. αὐτόθ., σελ. 102 - 114, πρβλ. καὶ σελ. 82 - 83 καὶ 129 - 131.

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

... ὑπηκόους ἡμᾶς μᾶλλον γενέσθαι τῷ θεῷ ἢ τοῖς ἐν ἀλαζονείᾳ καὶ ἀκαταστασίᾳ μυσεροῦ ζήλους ἀρχηγοῖς ἐξακολουθεῖν¹.

Τὸ « ἀρχηγός » ἐνταῦθα λαμβάνεται προφανῶς χρονικῶς, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ αἰτίου, τοῦ δημιουργοῦ. Εἶναι ὅμως λίαν ἀξιοσημεῖωτον ὅτι τὴν λέξιν ἀρχηγός ἐξαριτᾶ ὁ συγγραφεὺς ἐνταῦθα ἐκ τοῦ ῥήματος ἐξακολουθεῖν, ὃ ὄν δὲ ἀκολουθεῖ τις ἐκλαμβάνεται συνήθως ὑπὸ τακτικὴν κινητικὴν καὶ οὐχὶ χρονικὴν ἔννοιαν. Ὅμοίως εἰς τὴν προηγηθεῖσαν παράλληλον πρότασιν, ἀντιπαρατάσσεται πρὸς τὸ ζήλους ἀρχηγοῖς ἐξακολουθεῖν, τὸ ὑπηκόους... γενέσθαι τῷ θεῷ, ὅπου ἡ σχέσις ὑπηκόου - Θεοῦ εἶναι βεβαίως τακτικὴ. Τοῦτο ἐπηρεάζει τὴν σκέψιν τοῦ ἀναγιγνώσκοντος ὥστε νὰ νοήσῃ καὶ τὴν ἐν τῇ β' προτάσει ἀντίστοιχον τῆς λέξεως Θεός λέξιν ἀρχηγός τακτικῶς, συνηγοροῦντος, ὡς ἐλέχθη, καὶ τοῦ « ἐξακολουθεῖν ». Ἀποφασιστικὴν ὅμως σημασίαν ἔχει ἐν προκειμένῳ ἡ λ. « ζήλους » ὡς προσδιορισμὸς τῆς λ. ἀρχηγός, καὶ οὕτως ἡ φράσις ζήλους ἀρχηγοῖς δὲν δύναται νὰ ἐξηγηθῇ ἄλλως εἰ μὴ ἂν ληφθῇ ἡ λ. ἀρχηγός χρονικῶς = αἷτιος.

Τὴν αὐτὴν ἀκριβῶς σημασίαν κέκτηται ἡ λ. ἐν τῇ φράσει :

ἐκεῖνοι δέ, οἵτινες ἀρχηγοὶ στάσεως καὶ διχοστασίας ἐγεννήθησαν² = ἐγένοντο αἷτιοι, ἤρχισαν τὴν στάσιν³.

Ὅμοίως καὶ ἐν τῇ λεγομένῃ δευτέρᾳ ἐπιστολῇ Κ λ ή μ ε ν τ ο ς πρὸς Κορινθίους ἀναγράφεται :

τὸν σωτῆρα καὶ ἀρχηγὸν τῆς ἀφθαρσίας⁴.

Πρὸς τὸν συνδυασμὸν τῆς λ. ἀρχηγός μετὰ τῆς λ. σωτῆρ πρβλ. Πράξ. 5, 31, πρὸς δὲ τὸ ἀρχηγὸν τῆς ἀφθαρσίας πρβλ. αὐτόθι 3, 15.

Ἐπίσης παρὰ τῷ ἀπολογητῇ Ἀριστείδῃ :

Οὗτοι γὰρ (Χαλδαῖοι καὶ Ἕλληνες καὶ Αἰγύπτιοι) γεγόνασιν ἀρχηγοὶ καὶ διδάσκαλοι τοῖς λοιποῖς ἔθνεσι τῆς τῶν πολυωνύμων θεῶν λατρείας καὶ προσκυνήσεως⁵.

Τὸν συνδυασμὸν τῆς λ. ἀρχηγός μετὰ τῆς λ. διδάσκαλος, δι' ἧς αὕτη ἐπεξηγεῖται καὶ συμπληροῦται, συνηντήσαμεν ἤδη παρ' Ἰσοκράτει⁶. Σημαίνει δὲ ἡ λ. τὸν πρῶτον ποιήσαντά τι καὶ οὕτω διδάσκαλον τῶν ἄλλων γεγονότα.

1. 1 Κλ. 14, 1.

2. Αὐτόθι., 51, 1.

3. Πρβλ. W. Bauer, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 204.

4. 20, 5.

5. Ἀπολογ. 2, 1.

6. 12 (Παναθ.) 101.

Παρά Τατια νῶ ἀπαντᾷ ἡ φράσις :

...ὄροι δὲ ἡμῖν κείσονται Μωϋσῆς καὶ Ὅμηρος. Τῶ γὰρ ἐκάτερον αὐτῶν εἶναι παλαιάτατον καὶ τὸν μὲν ποιητῶν καὶ ἱστορικῶν εἶναι πρεσβύτατον, τὸν δὲ πάσης βαρβάρου σοφίας ἀρχηγὸν¹

= πρῶτον χρονικῶς, ἐναρξάμενον, ἐν παραλληλισμῶ πρὸς τὸ « πρεσβύτατον ». Τὸ πρεσβύτατος κατὰ τοῦτο διαφέρει ἐνταῦθα τοῦ ἀρχηγός, κατὰ τὸ ὅτι ἐκεῖνο μὲν δηλοῖ τὸν χρονικῶς πρῶτον μιᾶς σειρᾶς, ἐφορωμένης κατ' ἀντίστροφον τάξιν ἐκ τοῦ παρόντος πρὸς τὸ παρελθόν, τοῦτο δὲ ἐπίσης τὸν πρῶτον χρονικῶς, τῆς σειρᾶς ὅμως ἐφορωμένης κατ' εὐθείαν τάξιν ἐκ τοῦ παρελθόντος πρὸς τὸ παρόν.

Τὴν σημασίαν τοῦ αἰτίου καὶ κυρίως τοῦ ἐναρξαμένου ἀπαντῶμεν καὶ παρ' Εἰρηναίῳ, ὁμιλοῦντι περὶ τοῦ διαβόλου, ἐν τῇ φράσει :

ἀρχηγὸς τῆς ἀποστασίας².

Παρά Κλήμεντι τῶ Ἀλεξανδρεῖ ἀπαντᾷ ἡ λ. ὑπὸ τὴν χρονικὴν σημασίαν τοῦ αἰτίου, τῆς δημιουργοῦ αἰτίας :

Διόνυσος ὕβρεως ἀρχηγός³.

Τὴν φράσιν ἄ. ὕβρεως ἀπηντήσαμεν ἤδη ἀνωτέρω παρὰ Πολυβίῳ.

Ἐπίσης πρὸς τὸ τοῦ Πολυβίου ἄ. τῶν κακῶν ἀντιπαράβαλε τὸ τοῦ Κλήμεντος

ἀπάντων ἀγαθῶν ἀρχηγὸς Θεός⁴

ὡς καὶ τὰς παραλλήλους ἀνωτέρω σημειωθείσας φράσεις « ἀρχηγὸς τῶν ἀγαθῶν ».

Ἐπὶ τὴν αὐτὴν ἐννοίαν ἀπαντῶσι παρὰ Κλήμεντι τῶ Ἀλεξανδρεῖ καὶ αἱ φράσεις :

ἀρχηγὸς γενέσεως οὐσία⁵.

Καί :

τὸ πρῶτον γένος ὡς ἀρχηγὸν παραλαμβάνειν⁶.

Εἰς τὰς δύο τελευταίας περιπτώσεις ἡ λ. ἀρχηγὸς εἶναι ἐπίθετον.

Ἀμιγῶς χρονικὴν σημασίαν ἔχει ἡ λέξις ἐν τῇ φράσει τοῦ Ἰππολύτου :

1. Πρὸς Ἑλληνας, 31, 1.

2. 4, 40, 1.

3. Πρωσ. I 29, 12.

4. Αὐτόθ. III 16, 13.

5. Αὐτόθ. I 208, 13.

6. Αὐτόθ. III 93, 6.

καὶ τὰ πάντα φέρεσθαι τε καὶ ῥεῖν ἐκ τοῦ πρώτου ἀρχηγοῦ τῆς γενέσεως αὐτῶν φύσει συμφερόμενα¹.

Τὸ πρῶτον ἀρχηγὸν (ἐπιθετικῶς) = τὸ πρῶτον αἷτιον.

*Ἐξ ἄλλου ἢ φράσις τοῦ Ἰπολύτου

τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς ὡς ταῦρον ἀποκτείναντες²

εἶναι εἰλημμένη ἐκ τοῦ Πράξ. 3, 15: τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς ἀπεκτείνετε³.

Παρ' Ὁριγένει ἀπαντῶμεν τὴν φράσιν ἀρχηγὸς τῶν καλῶν⁴ = αἷτιος, δημιουργός, πρὸς ἣν πρβλ. τὰ ἀνωτέρω ἀρχηγὸς τῶν κακῶν τοῦ Πολυβίου καὶ ἀπάντων ἀγαθῶν ἀρχηγὸς Κλήμεντος τοῦ Ἀλεξανδρέως καὶ ἄλλων.

Χρονικῶς ἐπίσης δέον ὅπως ἐκληφθῆ ἢ λ. ἐν τῇ φράσει:

ἀρχηγὸς τοῦ ἀνοικοδομηθῆναι τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ⁵

ἐνθα νοεῖται ὁ ἐναρξάμενος τῆς ἀνοικοδομήσεως, ὁ πρῶτος χρονικῶς.

Τακτικῶς δὲ ἐν τῇ φράσει:

Εἰ δὲ ὁ ἅγιος, πῶσῳ μᾶλλον ταῦτα λεκτέον περὶ τοῦ τῶν ἁγίων ἀρχηγοῦ Ἰησοῦ⁶,

ἐνθα ἢ λ. νοητέα ὑπὸ τὴν σημασίαν τοῦ ἡγεμόνος, τοῦ ἀρχοντος, τοῦ ὑπερέχοντος τῶν ἁγίων.

Προφανῶς δὲ καὶ ἐν τῇ λατινιστὶ διασωθείσῃ φράσει τοῦ Ὁριγένους *sequens Jesum ducem*⁷, τὸ *ducem* εἶναι μετάφρασις τοῦ ἀρχηγόν, τῆς ὅλης φράσεως ἀντιστοιχούσης πρὸς τὸ «...ἀφορῶντες εἰς τὸν... ἀρχηγὸν Ἰησοῦν» τοῦ Ἑβρ. 12, 2.

Παρὰ τῷ ἱστορικῷ Εὐσεβίῳ ἀπαντᾷ πολλάκις ἢ λ. καὶ δὴ ἐν ταῖς πλείσταις τῶν περιπτώσεων ὑπὸ χρονικὴν σημασίαν. Οὕτως, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ αἷτιου, τοῦ δημιουργοῦ, ἀπαντᾷ ἢ λέξις ἐν ταῖς φράσεσιν:

1. Κατὰ πασῶν αἱρέσεων ἔλεγχος, Α' (Φιλοσοφούμενα) 1, 3. H. Diels, *Doxogr. graeci*, σελ. 555, 5 - 7.

2. Εἰς τὰς εὐλογίας τοῦ Ἰακώβ, ἔκδ. Κ. Δυοβουνιώτου - Ν. Βέη (Χειρόγρ. Μετεώρων 573, ἐν *Texte und Untersuchungen* N. F. Leipzig 1911) 30, 9.

3. Ἑρμηνείαν ἰδ. ἀνωτ.

4. Κατὰ Κέλσου VI, Πρωσ. II, 98.

5. Εἰς τὸ κατὰ Ματθ. τόμος ι', Πρωσ. X 360, 11 - 12.

6. Εἰς τὸ κατὰ Ἰω. XXXII, Πρωσ. 456, 7 - 8.

7. In Numeros VII, Πρωσ. 47, 30.

Οἱ τῆς τοσαύτης ἀρχηγολ δυσσεβείας¹.

Καί :

ἀρχηγούς τῆς τῶν ἐθνῶν σωτηρίας².

Πρὸς τὸ τελευταῖον παραβλητέον τὸ χωρίον, Ἑβρ. 2, 10.

Ὅμοίως :

Θεὸν ὁμολογῶν πάντων ἀρχηγὸν καὶ πατέρα³

ὅπου τὸ πατὴρ ἐπεξηγεῖ τὸ ἀρχηγός = γεννήτωρ, γενεσιουργός αἰτία.

Ὁ Θεὸς ὁμοίως ὀνομάζεται ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου ἀρχηγός τῶν πάντων⁴. Τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ Θεοῦ ὡς ἀρχηγοῦ τῶν πάντων κ.τ.δ., ἔχομεν συναντήσει ἤδη ἀνωτέρω.

Τὴν σημασίαν τοῦ αἰτίου ἔχει ἡ λ. καὶ ἐν τῷ χωρίῳ : οὐ φρίττει τὸν ἀρχηγὸν τῆς ἀναστάσεως, τὸν τῆς αἰωνίου ζωῆς τοῖς πᾶσιν αἴτιον, ἐκπεσεῖσθαι... τῆς ζωῆς ἀποφαινόμενος⁵

ἔνθα ἡ εἰς τὸν Χριστὸν ἀναφερομένη φράσις τὸν ἀρχηγὸν τῆς ἀναστάσεως ἐπεξηγεῖται ὑπὸ τῆς ἐπακολουθούσης τὸν τῆς αἰωνίου ζωῆς τοῖς πᾶσιν αἴτιον, ἦν πρβλ. πρὸς Πράξ. 3, 15.

Πρὸς τὸ ὡς ἄνω χωρίον πρβλ.

τῷ Χριστῷ... πρωτοτόκῳ τῶν νεκρῶν καὶ ἀρχηγῷ τῆς ζωῆς τοῦ Θεοῦ⁶.

Πρὸς τὸ πρωτοτόκῳ τῶν νεκρῶν πρβλ. Κολ. 1, 18. Ἀποκ. 1, 5. Τὸ ἀρχηγῷ τῆς ζωῆς τοῦ Θεοῦ ἀνάγεται βεβαίως εἰς τὸ Πράξ. 3, 15. Ἐὰν θεωρήσωμεν τὰ δύο μέλη τοῦ χωρίου παράλληλα, θὰ πρέπει νὰ ἐρμηνεύσωμεν τὸ ἀρχηγός ἐνταῦθα διὰ τοῦ ἐναρξάμενος. Τὸ ἀμέσως ἀνωτέρω ὁμῶς χωρίον τοῦ αὐτοῦ πατρός, ἀναγόμενον εἰς τὸ αὐτὸ χωρίον τῆς Κ. Διαθήκης, τὸ Πράξ. 3, 15, νοεῖ τὸ ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ ἀρχηγός ὑπὸ τὴν σημασίαν τοῦ αἰτίου. Ἐὰν δὲ θεωρήσωμεν ὅτι ὁ συγγραφεὺς νοεῖ τὸ ἐν Πράξ. 3, 15 ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς διαφόρως ἐν δυοῖσιν συγγράμμασι, δεκαετηρίδας ὅλας ἀπέχουσιν ἀπ' ἀλλήλων⁷, θὰ

1. Βίος Κωνστ., Πρωσ. I 52, 22.

2. Αὐτόθ., 67, 29.

3. Αὐτόθ., 122, 12.

4. Τῷ τῶν ἁγίων συλλ. αὐτόθ. 189, 22.

5. Κατὰ Μαρκέλλ. Πρωσ. IV 33, 28 - 30.

6. Ἐκκλ. Ἰστ. I, Πρωσ. 428, 17.

7. Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία τοῦ Εὐσεβίου ἐκυκλοφόρησεν εἰς ἑπτὰ βιβλία ἤδη πρὸ τοῦ ἐπὶ Διοκλητιανοῦ διωγμοῦ (303), συμπληρωθεῖσα κατόπιν ἢ τελευταία συμπλήρωσις ἐγένετο ὀλίγον μετὰ τὸ 324, μετὰ τὴν ἤτταν τοῦ

πρέπει να δεχθῶμεν ὅτι νοεῖ τοῦτο ὑπ' ἀμφοτέρας τὰς, συγγενεῖς ἄλλωστε, ἐννοίας αἴτιος καὶ ἐναρξάμενος, οὕτως ἢ ἄλλως χρονικῶς.

Τὴν ἐννοίαν τοῦ ἐναρξαμένου, τοῦ δημιουργήσαντός τι, ἀναφερομένην εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ, συναντῶμεν καὶ ἐν ταῖς φράσεσι τοῦ Εὐσεβίου :

ἀρχηγὸν καταστάντα τῆς καινῆς διαθήκης¹.

Καί :

ἀρχηγὸς δευτέρου... νόμου².

Τακτικῶς ἀπαντᾷ ἡ λ. ἐν ταῖς φράσεσιν :

οὐκοῦν τῆς μὲν ἐκκλησίας αὐτὸς ἀρχηγὸς ἂν εἴη καὶ κεφαλὴ, (κεφαλὴ) δὲ αὐτοῦ ὁ πατήρ³

ἐνθα τὸ κεφαλὴ θεωρητέον ὡς ταυτόσημον τοῦ ἀρχηγός.

Ὁμοίως ἐν τῇ φράσει :

τὸν τῶν ἀθέων αἰρεσιωτῶν ἀρχηγὸν⁴

ἡ λέξις σημαίνει τὸν ἡγούμενον, προεξάρχοντα, πρῶτον τῇ τάξει.

Ἐπίσης :

ἀπὸ γοῦν τοῦ Μενάνδρου... ἀμφίστομος ὡσπερ καὶ δικέφαλος ὀφιδώδης τις προελθοῦσα δύναμις δυοῖν αἰρέσεων διαφόρων ἀρχηγοὺς κατεστήσατο, Σαιορνῖνον τε... καὶ Βασιλείδην... ὧν ὁ μὲν κατὰ Συρίαν, ὁ δὲ κατ' Αἴγυπτον συνεστήσαντο θεομισῶν αἰρέσεων διδασκαλεῖα⁵.

Τὸ κατεστήσατο (ἀρχηγούς) συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς τακτικῆς σημασίας τῆς λέξεως ἡμῶν, ἣν καὶ ὁ Migne ἐν τῇ λατινικῇ μεταφράσει ἀποδίδει διὰ τοῦ dux⁶.

Ἐκ τοῦ Πράξ. 3, 15 ἐξαρτᾶται καὶ ἡ φράσις τοῦ Μ. Ἀθανασίου, γράφοντος :

Πιστεύομεν... καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν... ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς...⁷.

Χρονικῶς νοεῖται ἡ λέξις ἐν ταῖς φράσεσι τοῦ αὐτοῦ πατρός :

Λικινίου. Τὸ Κατὰ Μαρκέλλου ἐγράφη τῷ 336. ἴδ. B. Altaner, Patrologie⁸, Freiburg 1951, σελ. 196 καὶ 200.

1. Εὐαγγ. ἀπόδ. Πρωσ. VI 38, 2.

2. Αὐτόθ., 37, 14.

3. Περὶ ἐκκλ. θεολ. Πρωσ. IV 69.

4. Περὶ ἐκκλ. θεολ. Πρωσ. IV 109, 4-5.

5. Ἐκκλ. Ἰστ. Πρωσ. I 309, 27-310, 4.

6. PG 20, 316 B.

7. Περὶ συνόδων, Migne, PG 26, 721 B-C.

Οὐχ ἕκαστος ἔσχε τὸν πατέρα τῆς γενέσεως ἀρχηγόν; ¹

= αἷτιον. Τὴν φράσιν « ἀρχηγὸς γενέσεως » ἀπηντήσαμεν ἤδη ἀνωτέρω παρὰ Κλήμεντι τῷ Ἀλεξανδρεῖ.

...διὰ τοῦτο θρησκευόνται ὡς θεοὶ τὰ γλύμματα· ἔδει τοὺς ἀνθρώπους τῆς τέχνης ὄντας ἀρχηγούς προσκυνεῖσθαι καὶ θρησκευέσθαι... ².

Ἐνταῦθα ἀρχηγὸς = ἐφευρέτης, ἐναρξάμενος. Τὴν φράσιν « τῆς τέχνης ἀρχηγὸς » ἀπηντήσαμεν ἀνωτέρω παρὰ Σωσιπάτρω, προβλ. καὶ Πλούταρχον.

Ἐν τῇ φράσει:

Ὡς γὰρ καλὸν τὸ φῶς, καὶ καλλίων ὁ τοῦ φωτὸς ἀρχηγὸς ἥλιος· οὕτω θείου πράγματι ³ ὄντιος τοῦ τὴν οἰκουμένην πᾶσαν τῆς αὐτοῦ γνώσεως πεπληρωθῆναι, ἀνάγκη τὸν ἀρχηγὸν καὶ ἡγεμόνα τοῦ τοιοῦτου κατορθώματος εἶναι Θεὸν καὶ Θεοῦ Λόγον ⁴

ἀπαντῶμεν τὴν λ. ἀρχηγὸς δίς. Ἐν τῇ πρώτῃ περιπτώσει ἡ λέξις σημαίνει ἀναμφισβητήτως τὸν αἷτιον, τὸν γενέτορα, τὸν ἐξ οὗ τι προέρχεται. Τὴν δευτέραν λέξιν, παρασυρθεὶς ὁ G. Müller ⁵ ἐκ τοῦ ἐπακολουθοῦντος « ἡγεμόνα », ἐθεώρησεν ὡς ταυτόσημον πρὸς τοῦτο. Φρονοῦμεν, ὅτι ὁ παραλληλισμὸς τοῦ « τοῦ φωτὸς ἀρχηγοῦ ἡλίου » πρὸς τὸν « ἀρχηγόν... τοῦ τοιοῦτου κατορθώματος... Θεοῦ Λόγου » εἶναι πλέον ἢ σαφῆς, ὅθεν δεόν ὅπως θεωρήσωμεν ὡς ταυτόσημα τὰ δύο « ἀρχηγός », ὅποτε θὰ ἔχωμεν ὡς πρὸς τὸ δεύτερον μέλος τοῦ παραλληλισμοῦ: ὁ Θεοῦ Λόγος εἶναι ὁ αἷτιος (γενέτωρ, ἢ γενεσιουργὸς αἷτία) καὶ ὁ ἡγεμὼν (κυβερνῶν, κατευθύνων) τοῦ τοιοῦτου κατορθώματος (τ.ἔ. τοῦ τὴν οἰκουμένην πᾶσαν τῆς αὐτοῦ γνώσεως πεπληρωθῆναι). Σημειωτέον ὅτι δὲν ἀποκλείεται νὰ προσέθεσεν ὁ συγγραφεὺς τὸ « ἡγεμόνα » παρασυρθεὶς συνειρμικῶς ἀκριβῶς ἐκ τῆς, ἔστω καὶ χρονικῶς, προηγηθείσης χρήσεως τοῦ « ἀρχηγόν ».

Χρονικῶς νοητέα ἡ λέξις ἐν τῇ φράσει Βασιλείου τοῦ Μεγάλου:

Πατέρα τοῦτον τὸν ἀρχηγὸν τῆς ἀληθείας, ἀλλ' οὐχὶ πατέρας καὶ σωμάτων ἀρχηγούς ὀνομάζουσιν ⁶.

Πρὸς τὸ ἀ. τῆς ἀληθείας προβλ. ἀ. τῆς ζωῆς ⁷, ἀ. τῆς σωτη-

1. Περί ἐνανθρ. Λόγ. 157 Α.

2. Κατὰ Ἑλλήν. 41 Β.

3. Ἄλλη γρ. προστάγματος.

4. Κατὰ Ἑλλήν. 5 Β.

5. Lexicon Athanasianum, Berlin 1952, ἐν λ.

6. Εἰς τὸν ἀγ. μάρτ. Μάμαντα, Migne, PG, 31, 592 Β

7. Πράξ. 3, 15.

ρίας¹, ἁ. τῆς ἀφθαρσίας² κ.π.ἄ. Ὡς ἐκεῖνα, οὕτω καὶ τοῦτο δέον ὅπως ἐρμηνευθῆ διὰ τοῦ αἵτιος³. Ὁμοίως ἐρμηνευτέα καὶ ἡ δευτέρα περίπτωσις, ὑπονοοῦσα τοὺς γεννήτορας.

Ἐν τῇ κατὰ τὸ β' ἡμισυ τοῦ 4ου αἰῶνος γενομένη ἐπεξεργασία τῶν ἔργων Ἰγνατίου Ἀντιοχείας, ἡ φράσις:

συνδεδεμένοι οὕτω τῇ ὁμοιοῖα καὶ συμφώνῳ ἀγάπῃ, ἧς ἐστὶν ἀρχηγὸς καὶ φύλαξ Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς⁴

τὸ ἀρχηγὸς νοητέον χρονικῶς = αἵτιος, δημιουργός.

Παρ' Ἐπιφανίου ἐν τῇ φράσει:

ἔσχον δὲ (Στωϊκοὶ) Ζήνωνα ἀρχηγὸν τῆς Στοᾶς⁵

ἡ λέξις ἔχει βεβαίως τὴν σημασίαν τοῦ ἰδρυτοῦ, τοῦ ἐξ οὗ τι ἀρχεται. Πρὸβλ. τὸ τοῦ Ἀριστοτέλους: Θαλῆς ὁ τῆς τοιαύτης ἀρχηγὸς φιλοσοφίας⁶ κ.τ.ἄ. Ἡ ἀνώμαλος πῶς φράσις (ἔσχον... ἀρχηγὸν τῆς Στοᾶς, ἀντὶ ἧς Στοᾶς ἔσχεν ἀρχηγὸν) δὲν εἶναι τι ξένον πρὸς τὸν Ἐπιφάνιον⁷, ἀνεξαρτήτως τοῦ ὅτι παρομοία σύνταξις δὲν εἶναι ἀδύνατος εἰς τὴν νεοελληνικὴν γλῶσσαν.

Παραπλησία φράσις ἀπαντᾷ καὶ παρ' Ἰουλιανῶ:

πέφηνεν οὖν ἡμῖν ἀρχηγὸς τῆς φιλοσοφίας⁸

= ἰδρυτής, γενάρχης, ἐξ οὗ ἐξεπήγασεν ἡ φιλοσοφία. Ἡ φράσις ἀναφέρεται εἰς τὸν Ἀπόλλωνα, δὲν εἶναι ὅμως λατρευτικὸν ἐπίθετον αὐτοῦ, ὡς εἰς τὰς πλείστας τῶν περιπτώσεων συμβαίνει. Χαρακτηριστικὸν τυγχάνει ὅτι ὀλίγον κατωτέρω⁹ ἀπαντᾷ ἡ ταυτόσημος φράσις « ἀρχηγέτης τῆς φιλοσοφίας » ἀφορῶσα καὶ αὕτη εἰς τὸν Ἀπόλλωνα¹⁰. Ἄξιον δὲ παρατηρήσεως εἶναι, ὅτι ἐν τῷ τεμαχίῳ 187 B - 188 B ἐμφανίζονται πολλὰ συγγενῆ πρὸς τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀρχηγοῦ - ἀρχηγέτου στοιχεῖα,

1. Ἐβρ. 2, 10.

2. Β' Κλ ή μ. 20, 5.

3. Παρὰ τὴν ἀντίθετον ἐρμηνείαν τοῦ Migne, μεταφράζοντος *ducem*.

4. Πρὸς Ἐφεσ. 4. Ἐν τῷ γνησίῳ κειμένῳ ἡ φράσις ἔχει: « διὰ τοῦτο ἐν τῇ ὁμοιοῖα ὑμῶν καὶ συμφώνῳ ἀγάπῃ Ἰησοῦ Χριστὸς ἄδεται ». Πρὸβλ. H. Lietzmann, *Schallanalyse und Textkritik*, σελ. 32.

5. Πανάριον E 1, 4, Πρωσ. I 183, 21 = H. Diels, *Doxographi Graeci*, σελ. 588, 11 - 12.

6. Μεταφυσ. 983b, 20.

7. Πρὸβλ. Jülicher, *Epiphanius 3*, ἐν PW, XI, στ. 194.

8. Λογ. VI, 188 A.

9. 188 B.

10. Ἴδ. κατωτ. Πρὸβλ. καὶ σελ. 18, ὑποσ. 1.

οἶα αἱ ἔννοιαι ἡγεμών, Ἡρακλῆς¹, αἷτιος, Ἀπόλλων πολλάκις², αἷτιος δῖς, ἡγεμών δῖς, νομοθέτης, βασιλεύς, διδάσκων κ.λ.π. Ἰδ. φράσεις ὡς: «ὁ μέγας Ἡρακλῆς, ὡσπερ οὖν τῶν ἄλλων ἀγαθῶν ἡμῖν τις αἷτιος κατέστη»³ καὶ «τοῖς Ἑλλησι κατέστη τῶν καλῶν ἀπάντων αἷτιος»⁴, ὑπενθυμιζούσας ἑτέρας παρομοίας ἄλλων συγγραφέων, ἐν αἷς ἀντὶ «αἷτιος» ὑπάρχει «ἀρχηγός».

Παρὰ Φιλοσοφίᾳ ἀπαντᾷ ἡ λ. χρονικῶς μὲν ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ δημιουργοῦ, τοῦ αἷτιου ἐν τῇ φράσει:

τὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν τῆς ἀσεβείας Ἄρειον⁵,

τακτικῶς δὲ ὑπὸ τὴν σημασίαν τοῦ ἄρχοντος, τοῦ ἡγουμένου ἐν τῇ φράσει:

μετὰ θάνατον Εὐδοξίου, δε τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει εὐνομιανῆς συναγωγῆς ἐπῆρχεν, Λουκιανὸς ἀντικαθίσταται... τοῦτον δὴ φασιν,... ἰδίας δὲ συμμορίας ἀρχηγὸν ἑαυτὸν ἀναδειῖξαι, καὶ συντάγματος οὐκ εὐκαταφρονήτου ἄρξαι⁶.

Ὅτι δὲ ἐνταῦθα περὶ τακτικῆς καὶ οὐχὶ περὶ χρονικῆς ἔννοιᾶς (= ἰδρυτῆς) πρόκειται, μαρτυροῦσιν αἱ λέξεις «ἐπῆρχεν», «ἑαυτὸν ἀναδειῖξαι», καὶ ἡ διασαφηνίζουσα φράσις «συντάγματος... ἄρξαι». Πρὸς τὸ ἀνωτέρω χωρίον πρβλ. τὰ παράλληλα τοῦ Θεοδώρητου:

Ἀπολινάριος δὲ Λαοδικεὺς ἑτέρας συμμορίας ἑαυτὸν ἀπέφηνεν ἀρχηγόν⁷

καί:

Ἀπολινάριος δὲ τῆς τῶν ἐκκλησιῶν ἡγεμονίας διαμαρτῶν... τῆς αἰρέσεως ἑαυτὸν ἀπέφηνεν ἀρχηγόν⁸.

Ἡ τακτικὴ σημασία τοῦ «ἀρχηγός» ὑπογραμμίζεται διὰ τοῦ «ἡγεμονία».

Ὅμοίως:

Ὅσοι γὰρ δὴ συνίστορες ἦσαν τῆς ἐν τοῖς δόγμασιν αὐτῶν συμ-

1. Τοῦ Ἡρακλέους συνηθέστατον λατρευτικὸν ἐπίθετον ἦτο ἡ λ. ἀρχηγός - ἀρχηγέτης. Ἰδ. μέρος Β'.

2. Αἱ λέξεις ἀρχηγός - ἀρχηγέτης, ἦσαν λατρευτικὰ ἐπίθετα κατ' ἐξοχὴν τοῦ Ἀπόλλωνος. Ἰδ. μέρος Β'.

3. 187 C.

4. 188 A.

5. Ἐκκλ. ἱστ. Πρωσ. 126, 14.

6. Αὐτόθι 148, 1 - 7.

7. Ἐκκλ. ἱστορ. V 3, 2 = Πρωσ. 279, 18 - 19.

8. Αὐτόθι 4, 1 = Πρωσ. 282, 11.

φωνίας Εὐδοξίου μὲν ἀντέστησαν, προδοσίαν κατεγνωκότες, Εὐνομίῳ δὲ συνειάχθησαν... ἐντεῦθεν αἰρέσεως ἀρχηγὸς γενόμενος ὁ Εὐνόμιος...¹.

Χρονικὴν σημασίαν κέκτηται ἡ λ. ἐν τῇ φράσει :

Ταύτης ἐγένοντο τῆς αἰρέσεως ἀρχηγοὶ Δαδῶης τε καὶ Σάβας καὶ Ἀδελφίος καὶ... καὶ ἄλλοι πρὸς τούτοις, οἱ...²

= ἰδρυταί, δημιουργοί, πρῶτοι διδάξαντες τὰς κακοδοξίας τῆς αἰρέσεως. Τακτικὴ ἐρμηνεῖα ἔνεκα τοῦ πλήθους τῶν « ἀρχηγῶν » φαίνεται ἀπίθανος.

Πρὸς τὴν τακτικὴν σημασίαν τῆς ἀνωτέρω πολλάκις σημειωθείσης φράσεως αἰρέσεως ἀρχηγὸς πρβλ. τὴν συγγενῆ αἰρέσεως προστάτης³ = αἰρεσιάρχης⁴.

Ὅμοίως πρβλ. « στάσεως ἀρχηγόν »⁵, ἔκφρασιν ἣν πολλάκις ἤδη ἀνωτέρω παρ' ἑτέροις συγγραφεῦσι συνηντήσαμεν ὑπὸ χρονικὴν σημασίαν = αἷτιον, δημιουργόν. Τὴν αὐτὴν ἔννοιαν κέκτηται ἡ λ. καὶ ἐν τῇ φράσει :

ἀρχηγὸς γενέσθαι τῆς πλάνης⁶.

Τακτικὴν - κινητικὴν σημασίαν ἔχει ἡ λ. ἐν τῇ φράσει :

ὁδηγὸν καὶ ἀρχηγὸν ἐν τοῖς κρείττοις ἐπλουτήσαμεν⁷

ἔνθα τὸ ὁδηγὸν καὶ ἀρχηγὸν ἀποτελεῖ σχῆμα ἐν διὰ δυοῖν.

Παρὰ Ψ - Γ α λ η ν ῶ⁸ ἐν τῇ φράσει :

Ζήνων δὲ ὁ Ἐλεάτης τῆς ἔριστικῆς φιλοσοφίας ἀρχηγὸς μνημονεύεται γεγονῶς⁹

ἡ λέξις ἔχει τὴν σημασίαν τοῦ ἰδρυτοῦ, ἔχομεν δὲ ταύτην ἀνωτέρω οὐχὶ ἅπαξ συναντήσῃ, ἀναφερομένην εἰς τὸν ἰδρυτὴν φιλοσοφικοῦ συστήματος¹⁰.

Ἐν τῇ φράσει τοῦ Πασχαλίου Χρονικοῦ :

1. Αὐτόθι II 29, 11 = Πρωσ. 167, 11.

2. Αὐτόθι IV 11, 2 = Πρωσ. 229, 12.

3. Αὐτόθι II 6, 2 = Πρωσ. 100, 11 - 12.

4. Αὐτόθι V 40, 8 = Πρωσ. 349, 9.

5. Αὐτόθι II 5, 1 = Πρωσ. 99, 5.

6. Εἰς Ἱερ. Migne, PG, 81, 505 B.

7. Εἰς τὴν γένν. τοῦ Βαπτ. Ἰω., Migne, 84, 48 A.

8. Περὶ τὸ 500 μ.Χ. Ἰδ. Mewart, Galenos 2, ἐν PW, XIII, στ. 589.

9. Περὶ φιλοσόφου ἱστορίας 3 (H. Diels, Doxogr. Graeci, σελ. 601, 8 - 9).

10. Ἰδ. ἀνωτ., σελ. 26. 48.

Ἕλληνες κέκληνται... Ἰωνες δὲ τούτων ἀρχηγοὶ γεγένηται¹
ἡ λέξις ἔχει τὴν τακτικὴν σημασίαν τοῦ ἡγεμόνος, τοῦ ἄρχοντος,
τοῦ ἡγέτου².

Παρὰ τῷ ὁμολογητῇ Θεοφάνει πλειστάκις ἀναφέρεται ἡ φράσις Ἄραβων ἀρχηγός³, τῆς λ. ἀρχηγός ἐχούσης βεβαίως τακτικὴν σημασίαν.

Λίαν παραστατικῶς ἀποδίδεται ἡ τακτικὴ ἔννοια τῆς λ. ἀρχηγός καὶ ἐν τοῖς περὶ τὸν ἰ' αἰῶνα συγγραφεῖσι σχολίοις εἰς τὸν Αἰσχύλον, ἐν οἷς ἀναφέρεται:

...ἀκολουθοῦντες τῷ Ξέρξῃ, ὡπερ τὸ σμῆνος τῶν μελισσῶν ἔπεται τῷ ἀρχηγῷ αὐτῶν. λέγεται γὰρ ὡς εἰ μὴ ὁ ἀρχηγός τῶν μελισσῶν πρότερον πετάσει(εν), ἄλλως οὐχ ἴπιανται αἱ ἕτεραι⁴.

Τακτικῶς νοητέα ἡ λέξις καὶ ἐν τῇ φράσει τῆς εἰς τὸν Εὐθύμιον Μαλάκην ἑκταφίου μονωδίας Εὐθυμίου τοῦ Τορνίκη:

τῶν θείων ἀνακτόρων ὁ ἀρχηγός⁵.

Παρὰ Ζιγαβηνῶ ἐν τῇ φράσει:

ταύτης ἐγένοντο τῆς αἰρέσεως ἀρχηγοὶ πολλοὶ μὲν καὶ ἄλλοι, εἰ δὲ καὶ Ἀδέλφιος⁶

ἡ λέξις ἔχει μᾶλλον τὴν σημασίαν τοῦ ἰδρυτοῦ, τοῦ δημιουργοῦ⁷.

Τὴν στατικὴν τακτικὴν σημασίαν τοῦ ἡγεμόνος, τοῦ ἄρχοντος, ἔχει ἡ λέξις παρὰ Ἰωάννη τῷ Ζωναρᾷ ἐν ταῖς φράσεσι:

Καράτακος δὲ τις βαρβάρων ἀρχηγός⁸

καί:

Πρὸς Ἀρπάβανον τὸν τῶν Πάρθων κατέφυγεν ἀρχηγόν⁹.

Παρομοίως καὶ ἐν τῇ εἰς τοὺς τελευταίους βυζαντινοὺς χρόνους ἀναγομένη συλλογῇ Αἰσωπείων μύθων, τῇ φερομένη ὑπὸ τὸ ὄνομα « Συλλογὴ Συντίπα »¹⁰:

1. Ed. Dindorf P. 48 D - P. 49 A.

2. Duces, λατιν. μετάφρασις ἐν τῇ ἐκδ. τοῦ Dindorf I, σελ. 88.

3. 3, 31, 1. 335, 6. 337, 14. 339, 6 passim. ed. de Boor.

4. Scholia in Aeschyli Persas ed. O. Dähnhardt, στ. 130.

5. 91, 17 - 18 ed. K. Γ. Μπόνης.

6. Migne PG 130, 1273 C.

7. Ἰδ. ἄνωτ., πολλαχοῦ π.χ. Ψ - Γαληνόν. Ὁ Migne ἀποδίδει διὰ τοῦ princeps.

8. Χρον. 11, 10 D.

9. Χρον. 11, 18 C.

10. Συντίπα φιλοσόφου μῦθοι ἐκ τῶν παραδειγματικῶν αὐτοῦ λόγων,

σαιράπας ἑαυτοῖς καὶ τῆς μάχης ἀρχηγούς κεχειροτονήκασιν¹
 ἔνθα ἡ λ. ἀρχηγός νοεῖται βεβαίως τακτικῶς, παραλληλιζομένη
 πρὸς τὸ « σαιράπης ».

Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἰδρυτοῦ, τοῦ ἐφευρέτου, ἀπαντιᾶ ἡ λ. παρὰ
 Μανουὴλ Μοσχοπούλω, ἐν τῇ φράσει :

ἀρχηγοὶ τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν².

Πρὸς τοῦτο προβλ. πρὸς τοῖς ἄλλοις³ τὸ ἀνωτέρω ἀναφερθὲν χω-
 ρίον τοῦ Σωσιπάρου :

Οὗτος τῆς τέχνης ἀρχηγός ἦν⁴.

Ὑπὸ τὴν τακτικὴν ἔννοιαν τοῦ πολιτικοῦ ἡγέτου, ὡς ἀνωτέρω
 παρὰ Θεοφάνει, ἀπαντιᾶ ἡ λ. ἀρχηγός πλειστάκις παρὰ τῷ ἱστορικῷ
 Δούκα⁵.

Τέλος ἐν τοῖς Λειτουργικοῖς κειμένοις τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας
 ἀπαντῶσιν αἱ φράσεις :

ἄσωμεν τῷ ἀναστάντι ἐκ τάφου
 καὶ ἀρχηγῷ τῆς ζωῆς ἡμῶν⁶.

Ἰησοῦς ὁ ζωῆς ἀρχηγός,
 λῦσαι τὸ κατάκριμα ἦκει

Ἀδὰμ τοῦ πρωτοπλάστου⁷.

Βλέπων ὁ λησιτής τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς...⁸

...καθότι οὐκ ἦν δυνατὸν κρατεῖσθαι ὑπὸ τῆς φθορᾶς τὸν ἀρχη-
 γὸν τῆς ζωῆς...⁹.

ἐκδ. τὸ πρῶτον τῷ 1781 ὑπὸ Mathiä. Ὁ Ο. Crusius ἐν τῇ εἰσαγωγῇ
 τῆς ὑπ' αὐτοῦ γενομένης μείζονος ἐκδόσεως τοῦ Βαβρίου, Leipzig 1896,
 σελ. XXI, γράφει περὶ τῆς συλλογῆς ταύτης : « collectio illa falso Syntipae
 nomine a librariis inscripta, quam Byzantinis aliquis ludi magister infi-
 ceto scholasticorum sermone usus ultimis aetatis Byzantinae temporibus
 composuit ».

1. Corpus Fabularum Aesopiarum, ed. A. Hausrath, vol. I
 Fasc. 2, S(yntipas) 51, 3-4 (= σελ. 177).

2. Γραμματικὴ σελ. 59.

3. Πλουτ. Ἡθ. 958 D, 1135 B.

4. Παρ' Ἀθην. Δειπνοσοφ. 9, 378 B.

5. 35, 18. 39, 3. 171, 26. 199, 26 passim.

6. Ἀναστάσιμος ὕμνος εἰς τὸ τέλος τοῦ Ὁρθρου, πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς
 θ. λειτουργίας (« Σήμερον σωτηρία τῷ κόσμῳ γέγονεν... »).

7. Καταβ. ε' ὠδῆς κανόνος ἑορτῆς Θεοφανείων.

8. Α' δοξαστ. Θ' ὥρας Μ. Παρασκευῆς.

9. Εὐχὴ ἀναφορᾶς λειτουργ. Μ. Βασ.

Ἐν ταῖς ὡς ἄνω φράσεσιν ὁ τύπος τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς εἶναι βεβαίως εἰλημμένος ἐκ Πράξ. 3, 15¹, ἐνῶ ἐκ τοῦ Ἑβρ. 2, 10² εἶναι εἰλημμένη ἡ φράσις:

τὸν ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας ἡμῶν
Χριστὸν δοξολογήσωμεν...³.

Περαιτέρω ὀνομάζεται ὁ Ἰησοῦς ἀρχηγὸς τῆς ἀναστάσεως⁴ καὶ ἀρχηγὸς τῆς γαλήνης⁵, ἡ δὲ Θεοτόκος ἀρχηγὸς νοητῆς ἀναπλάσεως⁶. Ὁ διάβολος τέλος καλεῖται τοῦ σκότους ἀρχηγός⁷.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

ΑΡΧΗΓΕΤΗΣ

α') Κλασσικοὶ συγγραφεῖς.

Τὸ παλαιότερον γραπτὸν μνημεῖον, ἐν ᾧ ἀπαντᾷ ἡ λ. ἀρχηγέτης εἶναι ἢ εἰς τὰ μέσα τοῦ 8ου π.Χ. αἰῶνος ἀναγομένη⁸ δελφικὴ μαντεία, ἡ « Λυκούργειος ρήτρα » καλουμένη καὶ παρὰ Πλουτάρχῳ ἐν τῷ ἔκτῳ κεφαλαίῳ τοῦ Βίου τοῦ Λυκούργου εὑρισκομένη. Ἐκεῖ ἀναφέρεται ἡ λέξις δῖς, ἐν τῇ δωρικῇ αὐτῆς μορφῇ ἀρχαγέτας:

Τριάκοντα γεροσίαν σὺν ἀρχαγέταις καταστήσαντα⁹

καί:

τοὺς πρεσβυγενέας καὶ ἀρχαγέτας ἀποστατήρας ἤμεν¹⁰.

Ἡ λέξις νοεῖται τακτικῶς. Αὐτὸς ὁ Πλούταρχος ἐρμηνεύων αὐτόθι λέγει: ἀρχαγέται δ' οἱ βασιλεῖς λέγονται¹¹. Πλείονα ἰδ. ἐν τῷ Β' μέρει, ἔνθα ἐξετάζεται ἡ λέξις ὑπὸ θρησκευτικῆν ἔποψιν.

Ἐν συνεχείᾳ κατόπιν εὑρισκομεν τὴν λέξιν παρ' Αἰσχύλῳ. Ὡς

1. Ἰδ. ἄνωτ. σελ. 41.

2. Ἰδ. ἄνωτ. σελ. 41.

3. 5ον ἀναστ. στιχηρ. ἔσπερ. Σαββ. πλ. α' ἤχου.

4. Εὐχὴ ἔσπερ. Πεντηκοστ. β'.

5. Μικρ. παρακλ. κανὼν εἰς τὴν Θεοτόκον ᾠδὴ γ', τροπάρ. 3.

6. Ἀκάθ. ὕμν. οἶκος 19, στ. 2α.

7. Ὁρθρ. Μ. Σαββ. Ἐγκώμια Ἐπιταφίου, στάσις Β', τροπάρ. 45.

8. Ἰδ. Busolt, Gr. Staatskunde, I, σελ. 43. II, σελ. 647. 679.

9. Βίοι παράλλ. 43 Α.

10. Αὐτόθι C.

11. Αὐτόθι B.